

Наталія Конопка
Острого (Україна)

МИХАЙЛО АНТОНОВИЧ ЯК ДОСЛІДНИК ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Михайло Дмитрович Антонович, представник молодшої генерації українських істориків початку ХХ ст., науковий та життєвий потенціал якого був невблаганно знищений радянською тоталітарною машиною, займає, без перебільшення, одне з чільних місць в розвитку історії української науки.

Вважаємо, що наукові зацікавлення історика остаточно сформувалися у 30-их рр. та були зосереджені на вивченні історії України XVI–XIX століть, зокрема козацького періоду. Більшість досліджень Мих. Антоновича присвячених українській історії, написані у формі науково-популярних нарисів. Напередодні та в час Другої світової війни Мих. Антонович опублікував кілька розвідок присвячених козащині, зокрема «Козацьке військо у Смоленській війні» (Варшава, 1937), «Козацький проект Василя Капніста» в («Сьогочасне і минуле», 1939, №2), «Матеріали до вербування українців у пруську армію XVIII ст.» в (Працях Українського історично-філологічного товариства в Празі, т. 2: на пошану голови Товариства проф. Дм. Антоновича (Прага, 1939 р.)), «Студії з часів Наливайка» (Прага: УІФТ, 1941), «Переяславська кампанія 1630 р.» видана у Працях УІФТ в Празі, т. 5 (Прага, 1944 р.) та ін. Деякі праці Михайла Антоновича, у тому числі монографія про гетьмана Петра Сагайдачного, залишилися неопублікованими. У 1941–1942 рр. була опублікована 4-томна «Історія України». Дослідження Мих. Антоновича публікувалися і німецькою мовою у німецьких виданнях, а відтак презентували українську науку у європейському, світовому масштабі. Зокрема «Geschichte der Ukrainischen Staatlichkeit» в кн. «Handbuch der Ukraine» (Leipzig,

1941), «Kultur der Ostslaven» (Breslau, 1941), «Ukraine in Russischen Reiche» (Wien, 1942).

Протягом 1941-1942 рр. побачила світ 4-томна «Історія України», що вийшла друком в Празі в серії «Наукова бібліотека» видавництва Юрія Тищенка. У вступі до своєї праці Мих. Антонович твердив, що саме колонізаційний рух на схід, колонізаційний процес освоєння українських земель став визначальним фактором в розвитку української державності, а національний чинник мав лише другорядне значення. Оцінка процесу державотворення в історика є відмінною від популярних ідей державницького напрямку початку ХХ ст.

Давня історія України в праці історика носить описовий та загальний характер з точки зору заселення території України різними народами. Більш детально дослідник розглядає князівську добу. Він з критикою та без пієтизму висвітлював постать Данила Галицького та особливості формування Галицько-Волинської держави. Татарський чинник та дії ворожого війська на руських землях вважав не більше ніж військовою «гроельпропагандою» (з нім. – грізною, загрозливою) проти орди. Литовсько-польська доба постає в творчості Мих. Антоновича добою несправедливо забутою та маловивченою, яка не підпадала у рамки сучасних (Мих. Антоновичу. – Н.К.) уявлень про державу у порівнянні з політичними утвореннями Київської та Галицько-Волинської держав. Проводячи паралелі з європейською історією, Мих. Антонович приходить до висновку, що панська олігархія Литви-Русі занепала не в часах слабкості, кризи та безпорадності, а після проведених успішних реформ та військових перемог над ворогами. Козаччина найбільше цікавила Мих. Антоновича і стала провідною темою його наукових дослідів як явище цілком оригінальне та виняткове в українській історії. У своїх поглядах на козаччину та Гетьманщину історик проаналізував особливості початків козацтва, зокрема походження, перші форми боротьби, діяльність перших козацьких ватажків, побудову січей, початок формування козацтва як політичної сили, вихід на міжнародну арену, військові кампанії тощо.

Отож, можемо бачити, що погляд Михайла Антоновича на український історичний процес був цілком винятковим і акумулював різні історіографічні традиції. На думку історика, з часу Київської Русі саме українське духовенство мало виконати політичну програму оформлення та реалізації національної ідеї, а відтак саме на цю верству він покладав провину за невиконання такого зобов'язання перед народом.

Окрім того, ідея аристократичної республіки, яка показала свою неефективність протягом кількох століть, мала вплив і на становище України у складі Росії. Вона породила ментальність вірності і незради. Антиросійські настрої залишалися в площині домашнього невдоволення, а проти зовнішнього ворога українська суспільність завжди готова була чинно підтримати царську політику. Сподіваємося, що завдяки сучасним подіям українці нарешті позбавляться цієї вірнопідданської ментальності і зможуть сформувати вільну національну спільноту.

Список основних джерел та літератури:

1. Антонович М. Історія України / М. Антонович. – Т. I : Княжа доба. – Прага : Видавництво Юрія Тищенка, 1941.
2. Антонович М. Історія України / М. Антонович. – Т. II : Литовсько-Руська доба. – Прага : Видавництво Юрія Тищенка, 1941.
3. Антонович М. Історія України / М. Антонович. – Т. III : Козаччина та Гетьманщина. – Прага : Видавництво Юрія Тищенка, 1941.
4. Антонович М. Історія України / М. Антонович. – Т. IV : Нова доба. – Прага : Видавництво Юрія Тищенка, 1942.